

ארגון יד לבנים
סניף ירושלים

עיריית
ירושלים

סגן יהודה אשכול ז"ל

בן ציפורה ואברהם
נולד בעין הים
בתאריך כ' באדר א' תש"ג, 25/2/1943
התגורר בעין כרמל
התגייס באוגוסט 1961
שרת בחטיבת הצנחנים
נפל במלחמת ששת הימים, בירושלים
בתאריך כ"ז באייר תשכ"ז, 6/6/1967
נקבר בהר הרצל

אזור: ד חלקה: 3 שורה: 7 קבר: 8
הותיר אחריו אישה ובן

בן 24 בנפלו

קורות חיים

בן אברהם וציפורה. נולד ביום כ' באדר א' תש"ג (25.2.1943) בעין הים. אחרי שגמר את לימודיו בבית הספר התיכון בעין הכרמל עבד שם כמדריך וכמחנך חברת הנוער והיה חבר הקיבוץ. באותה תקופת הדרכה התבלט בגישתו הרצינית ובבגרותו. היה קשור קשר עז למשפחתו. לצה"ל גויס באוגוסט 1961. רצה להצטרף לקומנדו ימי ולשרת בצוללת אך המשק לא אישר את בקשתו זו והוא התנדב לצנחנים. בהתמדה ובעמל רב עלה בחיל זה בסולם הדרגות ועסק בתפקידי פיקוד. היה גאה ביחידתו ובאנשיו. כאשר גמר את שירותו נקרא שוב להדרכה בתנועה ושנה אחת שימש כמדריך ב"המחנות העולים". עבודה זו של חינוך והדרכה העשירה את עולמו בחדרו לתחומים האפור והסגור של נערים קשי-יום, הקנה להם דעת ותרבות ועל כך אהבוהו וכיבדו אותו מאוד. כשם שרצה להניח דעת וידע לזולת היה הוא עצמו צמא לידיעות ורצה להבין ולהעמיק. היה בו חוש מפותח להיסטוריה ולשירה. כן גילה אהבה רבה למוסיקה אשר לה הקדיש הרבה מזמנו הפנוי. את ביתו אהב אהבה רבה ומה מאד שמח בהיולד בנו נועם. כשפרצה מלחמת ששת הימים לא שש אלי קרב, אולם הוא יצא במסגרת המילואים לשרת את עמו וארצו מתוך בטחון שהרי

ארגון יד לבנים
סניף ירושלים

עיריית
ירושלים

המלחמה בלתי נמנעת היא לדעתנו "אך לא נוכל לחיות כשעניבת חנק על צוארנו. הנצחון לנו יהיה כי אנו מוכנים לטפל בכל מצב שיתהווה... איני יודע מה יהיה המחיר אבל אנו מוכנים לכל מחיר". סגן מפקד פלוגה היה ואחראי לאנשיה, בדרגת סגן. ביום השני לקרבות, הוא כ"ז באייר תשכ"ז (6.6.1967), בשעה שהוביל את פלוגתו בהסתערות על גבעת התחמושת בירושלים, שילם את המחיר שעליו דיבר - את חייו הצעירים. הובא למנוחת עולמים בבית הקברות הצבאי שעל הר הרצל בירושלים. לאחר נפלו הועלה לדרגת סרן. לקראת "שלושים" לנופלו הוציא משק עין הכרמל עלון לזכרו ולזכר יהודה בן זאב. עמוד מיוחד הוקדש לתולדותיו ולתיאור הקרב האחרון ב"מאריות גברו" של יחידת הצנחנים. בחוברת "אשר נפלו במלחמה" של הקיבוץ המאוחד הועלה זכרו.

עין־כרמל, 14.2.1959

לאסתר רב שלומות,

הבטחתי והריני מקיים. על כל פנים, כל זמן שהמאורעות עדיין חיים בזיכרונו ובלבו של אדם, טוב שיעלה אותם על הכתב, פן רישומם ילך ויאבד במשך הזמן.

מיד לאחר שחזרנו ממחנה־העבודה, יצאנו לטיול לנגב. כותרתו הייתה "הטיול למכתשים". הכוונה הייתה להקיף לראות וליהנות משלושת המכתשים הגדולים "שלנו". יצאנו מהבית במכונית באישונו של ליל. היה "די דחוס" באוטו, ובמקרים כאלה או שמצב־הרוח יורד לחלוטין או שהמורל עולה. והוא עלה ונשאר על הגובה במשך זמן ממושך.

בשעות המוקדמות של הבוקר הגענו לבאר־שבע. "תפסנו" שם קור אכזרי, שלא היינו רגילים אליו, ובחניית האוכל (בחורשה ליד העיר) היינו נאלצים לערוך תרגילי התעמלות, בשעה שהאף אדום והידיים סגולות עד כדי כאב. יצאנו מבאר־שבע, כשיעדנו מצפה־רמון. בן־רגע, לאחר תל־ירוחם, הוטלנו לתוך נוף פראי עד להדהים. עברנו על־פני שדה־בוקר, עבדתו... הגענו. עלינו למצפה כדי לראות את המכתש הענק, מכתש־רמון. זו הפעם הראשונה ש"צפינו", כלומר, לראשונה אני מבקר במקום זה. לתאר את המראה אי־אפשר. זה היה משהו עילאי, עצום, משהו ענקי ביופיו, בצורתו, ללא פשרות.

ירדנו אל תוך המכתש, ומשם החל המסע. לקחנו עמנו מכלים ועזרים למים, שמילאנום בערב, ומים אלה, נוסף על המים שבמימיות, היו צריכים להספיק לנו למשך יומיים, בהם היינו צריכים לעבור, לפי התכנית, כ־45 ק"מ. הקור, למחרת בבוקר, היה מזעזע, היד, האוחזת בגלון המים, קפאה יחד עמו. כפות הרגליים כאבו, והאזניים... כמעט שנשרו. עלינו בנקבה במכתש, עליה דיר־צינית, כשהמטרה – עבדת. עם עלות השמש החל חום אימים. לאחר הליכה די־מייגעת בחום המדברי, צורך השעה הייתה טיפת מים, אולם זו לא נמצאה. הגבים היו ריקים, והסלע היה חם ומבדיק. לא אכחיש, היה די קשה. המים שנשאנו עמנו היו צריכים להספיק (בקושי) אך ורק לארוחות. פתע, בצוהרי היום, לאחר הליכה של מספר שעות לא־מבוטל, על בטן ריקה ושפתיים "סדוקות" וחום יבש, ראה מישהו בור. ואם בור – הרי קיימת אפשרות למים. ירדנו בגבעה (כמה אופטימיסטים), ואמנם היו שם מים. אולם אילו מים היו שם! מזוהמים עד להחריד ומצחינים. ניכרים היו בהם גללי גמלים, עזים וכיוצא באלו שוכני המדבר.

לא אומר, שמים אלו היו המים הטעימים ביותר, ששיתיתי מעודי, אולם אלו היו מים מחיים. באותו יום עוד הספקנו לרדת אל הוואדי לעבדת, דבר שהארץ, למחרת, את הדרך ב־5 ק"מ, לפחות. לנו באותו ואדי. הנוף משגע. נוף נשגב בעירומו, נוף שכאילו עובד בידי צוות אמנים גדול. אולי, פעם, כשניפגש, אספר לך איך כמעט ש"טבענו" בסופות החול שפקדונו, או כיצד ירדנו בנקבה בגובה דיר־ציני. הביצים נשברו בתרמילים, קופסאות השימורים נפתחו, ועוד ועוד. את היום האחרון אי־אפשר שלא להזכיר. הגענו

למכתש הקטן מפותמים בסיפורים על יופיו והדרו. העלייה מהמכתש היא אחת העליות הקשות ביותר, אולם – עלייה אדירה. במשך כל הזמן הולך המכתש ונגלה לעיני המטפס, עד שבסופו של דבר בהגיעו לפסגה הוא מופתע ונשאר תקוע על עומדו, כשהתרמיל על הגב, הפה יבש, אולם העין...

המראה עצום, מרהיב בצורתו ויופיו. נוף שגיא ובלתי נתפס... הגענו אל הכביש כשהחל מחשיך וקור עז היה דוקר בכל הגוף (באותו לילה הגיעה הטמפרטורה ל־2° או 3° מתחת ל־0). כשהוא מזעיק את החבר'ה לתוך שקי־השינה כל התכניות על "שמח" נגזו חיש באותם שקי־שינה מצילים. בבוקר היו כל השקים מכוסים כפור וקרח. לפנה"צ בא האוטו ו... הביתה.

עין־כרמל, 14.6.1959

לאסתר,

החלטתי להעלות מעט על הנייר, המעט הזה ייתכן שכבר נאמר, ייתכן שנרמז, אולם קשה לאמור את הכל בשיחה גלויה. נכון, הכתוב תמיד יהיה לוקה בחסר לעומת הנאמר. אדם יכול לבטא את עצמו בדיבור ולשתף בכך את כולו, כל איבריו, פניו, עיניו. הכותב (הכוונה במקרה זה לכותב המכתבים הרגיל), נאלץ להכיר היטב את רעו, אליו הוא משגר את מכתביו, על־מנת שיוכל לבטא את עצמו כהלכה, ושיוכל להיות בטוח, שמכתבו יובן כראוי ויקלע למטרתו.

ישנם בתוכנו אנשים, המנסים, תחת מסכה של קשיות חיצונית, להסתיר פנימיות רגשנית, פנימיות עשירה. אודה, לפעמים ניסיתי גם אני להיות בין הללו, לקבור בתוכי, בפנימיותי, בעמקי נשמתי התפרצויות, שמדרך הטבע צריכות היו לעלות ולפרוץ חוצה. החברה, שאנו חיים בה (ולא־דווקא החברה הקיבוצית), אינה נוטה תמיד לקבל לתוכה את האדם הרגשני. החברה שלנו אינה יודעת תמיד לקבל את האיש עשיר־הנפש, המסוגל, למשל, ליהנות ממוסיקה, להזדהות עמה. ואזי, כל אלו, אם אינם יכולים לבטא את עצמם כראוי (סופר, משורר, קומפוזיטור), נסגרים בתוכם ותחת מסווה חיצוני מנסים לברוח מהמציאות, לברוח מעצמם. לא הודיתי בכך אף לא פעם אחת, ולכן לא רבים האנשים, המכירים אותי והמבינים לי. עדיין צעיר אני. רק עכשיו התחלתי להבין את החיים כמות שהם. חסרים לי לפעמים הרבה מאוד שיקול ומחשבה של מבוגר.

לכל אדם ישנן מגרעות משלו, וקיימות גם מעלות רבות משלו. גם לרע ביותר יש נשמה. גם לרע ביותר ישנן תכונות יקרות, ועלינו לדעת לרדת לעומקו של האיש ולחפש ולדלות ולהעלות את הטוב ולשימו מעל למאוס. עם זאת, אל תביני, כי מתכוון אני לומר, שכל האנשים רעים.

10.8.1959

לאסתר,

לעתים, לאחר שמקבל אני מכתב, הריני משתדל לענות במהירות האפשרית לכותב אליי. אולם משנוטף אני לידי את העט ומנסה להעלות משהו על דף הנייר, מנסה לבטא עצמי ככל שאוכל (והמכתב הנו מראייתו של כותב), לאחר קריאה שנייה של הכתוב תופס אני לו, למכתב וקורעו, ממש קורעו לגזרים. מנסה שנית, ושנית דוחהו מעליו. זה "לא בא", ופירושו, אייכותל ביטוי עצמי (באותו רגע), איזהזדהות עם הנכתב. לפעמים, אינני מכיר את עצמי בין אותן מלים, אשר אך לפני רגע כתבתי. אבל יש שאני מקבל מעין דחיפה עזה לכתוב, לכתוב ככל אשר תוכל היד לשאת את העט, ואז הכתוב הוא אני, מחשבותי, רגשותי, הבנתי וכליכולי. אני מביט בהן באותיות ורואה את צלמי משתקף בהן.

לא תמיד קיימות המלים המסוגלות לבטא את הרגש, ולא תמיד אפשר למוצאן. לא תמיד אפשר להתעלם ממליצות. יש שהמליצה, המלה "המפוצצת", הבלתי-סבירה תמיד, היא-היא המבטאה הנאמנה ביותר של הרגשות, כך שהכותב מוכרח לשבץ מלים אלו בחיבורו. אך אם מקבל המכתב אינו מכיר היטב את השולח, אינו מבין ללבו, אזי יוכל להגיע למסקנה הפשוטה, כי האדם שהוא מתכתב אתו, יאהב להתקשט בגדולות... כל זאת נכתב, מפני שניסיתי כעת פשוט "להרהר בכתב", משום שידעתי, כי האדם שאיגרת זו תישלח אליו יבינה כראוי. אולם נאמר כבר, שאין המלים מסוגלות לומר הכל.

לפני כשבועיים חזרתי ממחנה תנועה עם הכיתה שאני מדריך, ולאחר מכן יצאתי לטיול ב"דרום" יחד עם מרים. בסיונו היה בבאר-שבע, וקרוב סידר לנו סיוורים בסביבה הקרובה והרחוקה. דבר אחד העסיק אותי במשך כל הנסיעות: ראיתי מרחבים, מרחבים עצומים וחשבתני - להכניס פה טרקטור, לתת לו "ללכת" והרי הוא יכול לחרוש בכיוון אחד ימים רבים. הנוף המקסים, בייחוד בדרך מסדום לעין-גדי. ההרים פראיים מזדקרים כלפי שמים באיום כלשהו, בגאווה. מצד שני הים שקט, רוגע ללא גל, רק אדוות זעירות מלחכות את גדותיו.

עין-כרמל, 7.2.1960

לאסתר,

הבטחתי שאכתוב מיד לאחר שאחזור מהטיול. בשבילי היה הטיול, מה שאומרים ב"סלנג", "דפיקה" די-רצינית. לאחר ארבעה ימי טיול (מתוך שמונה), נאלצתי לחזור הביתה וללוות את אחת הבנות (אראלה) שנפגעה על המצדה. מטרת הטיול כאמור, הייתה "מדבר יהודה", סדום, מצדה, עין-גדי. יצאנו מהבית מוקדם בבוקר, לעבר באר-שבע, ולאחר מכן "חתכנו" לרוחב לעבר סדום. בסדום טיפסנו על ההר התלול. טיפוס נחמד ומלא חוויות של "מטר למעלה ושניים למטה". מהר-סדום לנחל פרצים, מישור עמיעז וקסר זוזירה (אני כותב מתוך מחשבה ברורה, שכל המקומות שהוזכרו ויוזכרו ידועים לך מטיולים שערכת). עלינו במעלה-זוהר לעבר "מצד-זוהר". הנוף במשך כל הזמן בלתי-רגיל, הכל פראי ובלתי-מרוסן וקורא למישהו שיבוא

ויאחו בו וישלוט בו. מעין-בוקק פנינו לעבר מצדה.

העלייה היא במעלה-יאיר, מעלה יפה, ארוך קשה ומפולת. משקיף ע"פ ים-המלח. מעל המעלה רמה, "תופסים" עלייה שביל ופונים לכיוון מצדה. ההליכה קלה, התרמילים אינם מכבידים במיוחד (בהשוואה לטיול בשנה שעברה), החברה מגבוה על מצדה. הרוח שהייתה בבוקר חרישית ושובבת הופכת מתפרעת. ענני חול וחווור מסתחררים בערבוביה. הגבים לרגלי מצדה חרבים. ארוחת-הצהריים קרה. לפנות-ערב מגיעים לאכסניה שלרגלי מצדה. למחרת בבוקר - העלייה. ציפינו רבות לרגע זה. אני משער, שרבים, ממש כמוני, נזכרו באותו סיפור גבורה של נצורי מצדה. עולים בשביל הנחש. העלייה קשה (קשה משום שעובדי המועצה האזורית, המגדרים את ראש מצדה, ביקשו שנגזור להם בהעלאת צינורות ברזל למרומי הצוק) מזיעים כהוגן. לבסוף, למעלה הרוח חזקה, הקור גדול, דוקר. אנחנו מסתובבים למעלה וכל אחד מהרהר לו את שבלבו. הכל כליכך שגיא, כליכך קדוש, כליכך מלא הוד. ללא אות, שותקים כולם. מקבלים הסבר קצר וממצה. דמותו של בן-יאיר מצטיירת בכל עוצמתה. לאחר מכן ירידה לסוללה וממנה טיפוס לארמון הורדוס, דרך הבריכות. השביל תלול וצר, יורדים לאחד הבורות ומתפעלים. הכל כה קוסם. והכל מוכיח לך, אתה האדם, את זעירותך לעומת הטבע ואת עליונותך עליו. כאן, באחד המעלים התלולים, בא הרגע ה"טרגי" וסיום הטיול, למעשה, בשבילי - מעל המעלה התלול זרועות אבנים רבות, גדולות וקטנות. משך כל הזמן מתדרדרות האבנים בעקבות פסיעות בלתי-זהירות. ואז כל אלו שלמטה חייבים להיצמד אל הסלעים שלא להיפגע. באחת ההדרדרויות נפגעה אראלה מאבן ברגלה, היא המשיכה לטפס, כשאנו תומכים בה, וכל החגיגות נפגמה...

המראה בארמון, על שלושת חלקיו, מרהיב: העמודים המפוחחים, המבנה העגול והקומה העליונה... למחרת הוטל עלי ללוותה הביתה. הפגיעה קשה, וקשתה עליה ההליכה, העניין היה די מסובך. תחבורה אינה נראית בחבל ארץ זה. הטיול נמשך ואנו נשארים. מאוחר בלילה ובגשם שוטף אנו "זוחלים" בכביש הביתה. בבית מוצג סרט ואינני יכול להיכנס מבלי לעורר בהלה. לאחר תחבולות אחדות הצלחתי להוציא את ההורים... למסור להם את "הטיפול".

עד כאן הכרונולוגיה. בחרתי בדרך זו לתיאור הטיול, לא רק בגלל קוצר היריעה, כי אם יותר משום שאיני יכול להתפעל בכתב. היופי עודנו רב ומרוכז. החדש עוד רוגש, ואינני יכול לדחוס כל זאת כרגע בקצהו של עט, ול"הדביק" על הנייר. אולי, כשארגע, אוכל לתאר את אשר ראינו, יותר דרך עיני מאשר דרך רגליי.

אי-שם, 2.9.1961

לאבא,

כאן - מנסים להפוך אותנו לחיילים. החברה עוד לא רגילים לגמרי, אבל אין ברירה, מוכרחים להתרגל. לפעמים עוד מתעקשים, אבל פקודה היא פקודה, וצריך לבצע. לפני שבאתי הנה ידעתי, שאדם שר כשהוא שמח או כשהוא מרגיש צורך לשיר. היום אני יודע, שאני צריך לשיר חזק בכל

אי-שם, 4.11.1961

לאחות,

עכשיו שבת לפנות ערב. עוד מעט מתחילים אימוני לילה. השמש והאופק מתחילים להאדים. העננים, שטפטפו עלינו מעט הבוקר, נעלמים לאטם, והחורף של לפני שעות נעשה קיצו יותר ויותר. בשעה שכזו אפשר לראות כאן כמעט את כל החיילים רכונים כשהם כותבים; האחד על הברך, שני על מסטינג או ארגו תחמושת או אפילו על מחסנית של רובה (אני, למשל). אנחנו מתאמנים ומתחילים להיות חיילים של ממש. האימונים נעשים יותר ממשיים. מרגישים יותר ויותר את התכלית שבצבא. (תכלית לא תמיד הכי נעימה...)

הלילה ישנתי כמעט עשר שעות. המון, יחסית. היה נפלא לקום בבוקר ולראות, שהשמש כבר זורחת ולא כמו תמיד, שהירח אפילו לא מתכוון להיעלם, והקור זורם במהירות לא-רגילה מהעוזי אל היד ומהיד אל שאר חלקי הגוף...

...עכשיו, מתחיל להתענן שוב ומתחילה לנשוב רוח קרירה. ראשיתו של חורף. בכלל, גם ההרגשה היא כבר מאוד סתווית.

אי-שם, 11.11.1961

למיקה,

לעיתים, צריך אדם לתת את כל מה שיש לו. לא כל אחד יודע מה הוא אוצר בתוכו. איזה כוח, איזה מין בן-אדם הוא. טוב או רע הם מושגים קצת מופשטים. אין טוב מושלם ואין רע מושלם. יש טוב פחות ורע פחות, וגם זה לא תמיד מדויק. כי לא כל התכונות נמדדות לפי קנה-המידה הזה. ישנן תקופות, שבהן אדם מוכרח להראות את כולו. להוציא החוצה את כל תכונותיו, להיות ממש מה שהוא – האיש האמיתי ללא ההתחננות הרגילה, ללא הכיבוש השכלי של הדברים שבטבעו, ללא הבושה מפני "מה יאמרו". אחד האמצעים למבחן הוא המאמץ המשותף. ישנם הרבה סוגי מאמץ, ואחד מהם הוא מסע אלונקות. לוקחים אדם, "פוצעים" אותו, מטילים אותו על אלונקה וקדימה – החברה נושאים אותו. לפעמים שעתיים, לפעמים שלוש ולפעמים יותר. לעתים סוחבים עשרה אלונקה אחת ולעתים חמישה בלבד. המשא מכביד. ידית האלונקה מכאיבה למדי והדרך – לא תמיד היא דרך – סלעים, הרים, גאיות, אבנים חלקלקות וקוצים – הכל, חוץ מדרך כבושה. והזמן לא זז. פתאום הוא עומד במקום. האלונקה מעיקה, מכאיבה. ואתה נכשל וכמעט נופל ומצליח לדדות "איכשהו", לא ליפול, ואתה מזיע, כולך רטוב. הבגדים ספוגי זיעה וגופך רועד ממאמץ, ושיניך קפוצות בכאב, ואתה חייב ללכת, כי אין מי שיחליף אותך, כי רק לפני חצי דקה החלפת את זה שלפניך והוא תשוש כולו. אז, אתה מגלה את כל מה שאתה. הכרתי רבים מחברי שהמאמץ הזה מוטט אותם, למרות שהערכתי אותם כחזקים, עת ראיתי אותם באימונים, באוהל, או בכל מקום אחר. אחרים, שלא הערכתני, הוכיחו שהם גדולים. במסע אחד ניסיתי לבחון את עצמי. רציתי לדעת למה אני מסוגל. יצאנו – הייתה עליי אלונקה, חזרנו והיא עוד הייתה עליי. הייתי סחוט, עייף וכואב.

כשהורדנו את האלונקה חשבתי שעוד צעד אחד הייתי

פעם כשאני הולך עם המחלקה או רץ אתה. לחדר-האוכל בשירה, לאולם ההרצאות בשירה, התעמלות בוקר – שירה, ריצת שדה – שירה. כל הזמן שרים. לא תמיד יש חשק ולפעמים ממש לא רוצים, אבל – אין ברירה. פקודה לשיר – אז שרים, וזהו.

ככה, בדרך כלל, אני די בסדר, כמו שהבטחתי. לא משווין יותר מדי, לא קופץ, ובינתיים גם לא חוטף עונשים קשים מדי.

איך בבית? פנינה יצאה למחנה? איך היה? וציפי? שואלת על האח. אבא, תן לה כמה נשיקות חמות-חמות ממני. לפנינה לא צריך. היא בטח מתביישת. אין דבר. אבל, באמת, אני נורא מתגעגע. כאן מרגישים חזק יותר, מתחילים להבין הרבה יותר מהו בית.

אי-שם, 2.9.1961

למיקה,

כשאני מנסה להתחיל את כל המכתבים האלה, נדמה לי, שאני עומד מול קיר אטום, מבלי יכולת לעשות מאומה. כי פשוט, כשאני דבר ממלא כל ישותו של אדם ומלווהו בכל בכל מעשיו ובכל מקום בו הוא נמצא, וכשאותו אדם חש אותו "איזשהו דבר" משך כל הזמן, בשינה, בהליכה, בריצה, בשעת מילוי עונש או בכל מצב אחר שהוא נמצא בו – אז בוודאי קשה לו, אם אינו משורר או אישירות, להעלות את הדברים, שהוא מרגיש, על הנייר. נייר ואותיות הם דברים שחולפים. היום כותבים, מחר קורעים או מאבדים או שורפים. רגש, אם הוא ישנו, ואם הוא אמיתי וגדול, אינו הולך לאיבוד. הוא אולי נפגע, אבל פגיעה שרק מחזקת אותו, עושה אותו כואב יותר, ויותר כן ואמיתי. כזה כמו שלי.

השבוע היינו צריכים לצאת הביתה. ביום שישי בצהריים הודיעו לנו, שאנו נשארים כאן. איש אינו יוצא. אינני יודע, איך נראיתי אני, אבל ראיתי אחרים. היה קשה לראות. הייתה כאן ממש "שבירה כללית". אצלי גם כן.

ישנם חברי שמתחילים לאט-לאט להתרגל לרעיון, שהם חיילים. אני עוד לא כל-כך תפסתי את זה. זה יבוא במשך הזמן, אני בטוח. אני יודע, שהשירות הזה בצבא הוא זכות וחובה גם יחד עבורי. אני בטוח, שישנם בחיים מבחנים הרבה יותר קשים, ואנשים מגיעים למצבים, שאתם הרבה יותר קשה להתמודד, אבל בכל זאת בשבילי, "בן תנובה", וזה המבחן האמיתי הראשון. כל תנועה שלי, כל מלה, כל מבט הם הקובעים, אם אנצח בהתמודדות הזאת או לא.

עומדים במבחן כל הזמן, במשך עשרים וארבע שעות ביממה, כל העקרונות שחונקנו עליהם. רצנו בשבוע שעבר מרחק לא-רוב, כמה קילומטרים, ואחד החברי "נשבר". לקחנו אותו, שניים, אחד מכל צד, ונשאנו אותו כמעט חצי-דרך. היה קשה. קשה מאוד, אבל היה גם טוב. הוא הגיע יחד עם כולם.

אני בטוח, שכל מה שאני כותב הוא קצת רחוק ממך. לא, אל תנסו להגיד, שאין זה נכון. גם אני, לפני כן, דיברתי על עזרה לחלש ותמיכה בנכשל וכו' וכו'. אבל לא הועמדתי באותו מצב שאני נמצא בו היום. עכשיו אני מבין זאת הרבה יותר טוב.

אי-שם, 14.3.1962

למיקה,

השבוע רצנו עם הגשם, הלכנו עם הגשם ואכלנו יחד אתו. הכל היה רטוב. אפילו לפעמים ההרגשה קרה ורטובה. אתמול בערב, לסיכום הסדרה, תפסנו בדרך חזרה למשאית (שהייתה צריכה לפגוש אותנו על הכביש) מבול חביב, ששיחק בנו קצת והעלה את משקלנו בכמה קילוגרמים של מים קרים ומסמרים. וכשאי כותב "קילוגרמים", נדמה לי, שכמעט אינני מגזים. בואי נחשב - מעיל רוח ספוג + סוודר ספוג + חולצה ספוגה + עוד סוודר ספוג + גופייה חמה + גופיית קיץ + מכנסיים רטובים עד לרוויה + נעליים, שהרגל שטה בהן = חשבון נחמד. לא קשה במיוחד. וכמו תמיד, ברגעים כאלה, עלה המורל, וההרגשה הייתה טובה (יחסית).

לא התאמצנו השבוע במיוחד, אבל הבוץ והרטיבות עשו את שלהם, ומדי ערב היינו חוזרים ממש מתים לישון, וכמעט שלא היינו נוגעים בשום דבר, מלבד הנשק. הרגעים הקשים ביותר היו רגעי ההשכמה מדי בוקר. מסתבר, שכלל שישנים אפשר בהחלט להמשיך עוד שעות מספר. הפיצוי לכל שבוע הגשם הזה הוא, כמובן, סדרת החינוך בשבוע הבא. מעין סדרת נופש; טוב שישנה גם כזאת.

אי-שם, 12.6.1962

למיקה,

אתמול ושלשום - שני מכתבים! שניים, ועוד אילו שניים. חזרנו בערב בעשר וחצי מאימוני לילה, והפתעה כזאת... את, בוודאי, כבר יודעת את ההרגשה הנפלאה של קבלת מכתב כל-כך טוב אחרי מאמץ כל-כך גדול. ובאמת עובדים, עובדים חזק.

השבוע תפסנו שוב את הקיץ. "גילינו" אותו בצהוב-הצהוב מסביב, ברוח החמה ובזיעה הנוטפת. גילינו אותו בזרע ברקנים ובשום, בשטחה המוצל של תאנה מבכירה ובמימייה לוחטת כשמש. וכמו תמיד, בשעה שחם ויבש בפה והחולצה מולחמת ברטוב לגב, כך גם עכשיו, פתאום, נזכרים כולם כמים הנפלאים, ששתינו פה, ובמים הטובים, ששאבנו שם. לא רחוק מהמאהל נמצאים שני בורות מים. היום לפני הצהריים הלכנו להתרחץ. איזה יופי! חברות בדנשים ערומים כרכרו מסביב לבור נהנים מכל נתנו נוסף. הרגשה עילאית. מים קרירים, ושמש במרכז שמים ממהרת ומייבשת.

מיקה, בעוד כשעתיים (בשלוש אחרי-הצהריים) אני נוסע עם שלושה חברים לאזכרה, ליום השבעה. עבר שבוע מאותו רגע שקפצנו בו כולנו, ושלא כרגיל, אחד לא קם. ישנם רגעים, ובחיינו של אדם הם רבים, ששום צורת הבעה שידועה לנו, פרוזה, שיר, מוסיקה וכו', אינה יכולה לרדת לעומקם, עד הסוף. אחד מרגעים אלה הוא אותו רגע בו מתעורר אתה בוקר אחד, מתהפך על מיטתך והמיטה השכנה, שיום קודם ורבים לפניו, התהפך שם חבר, המיטה השכנה הזאת ריקה.

מיקה, צנחתי מספר אחד אחריו. ראיתי איך גמר. צריך לדעת. כל זמן שאנשים עוסקים בדברים שונים, כל זמן שקיים המושג הזה, אדם, היו אסונות ויהיו אסונות. אנשים

נופל. אבל ידעתי, שהייתי יכול ללכת עוד הרבה צעדים. היה יכול להיות קשה מאוד, אבל הייתי מחזיק מעמד. עכשיו, אני יודע. לפעמים המאמץ הוא כדאי. ראיתי שהאחרים מנסים להתאמץ, כשראו איך אני עושה זאת, וראיתי איך כל אחד מנסה לתת את כל מה שיש לו ואיך לבסוף, כשהגענו, היה כל אחד מלא סיפוק. אני לא מתפאר, אולי זה נראה כך. המלים לא תמיד אומרות את האמת. אמרתי קודם, לו הייתי לידי, הייתי מספר זאת אחרת.

אי-שם, 1.1962

למיקה,

יש פה נר קטנטן ושלחבת זעירה, "המתרוצצת" עם הרוח ועם הצלליות. ויש כאן ברנש מקופל בשמיכה צבאית, ויש כאן נשק וקיטבג ומסטינג ושקט עמוק של לילה בהיר. ועוד ישנם פה, עם הכל, את ואני. קיבלתי לפני שעות אחדות, בארוחת-הערב, כן, קיבלתי אותך, במעטפה עם חותמת צבאית ופס אדום מדגיש "צנוורה". פתאום היה כאן הכל אחרת. אני עייף, עייף נורא. בדרך-כלל, לא כותבים אמת שכזו, אבל לך מותר. לא שהאימונים קשים מדי. באמת שלא. אלא שזה כל-כך נמשך ונמשך ונמשך... מעייף.

אי-שם, 14.2.1962

למיקה,

זה היה ממש סיוט. לראות את החבר'ה נכנסים לביתן ומוציאים מצנחים ואחר-כך נוסעים אתם אל המטוסים, וחוגרים אותם, מטפסים למטוס וכל זאת מבלי שאני אוכל לעשות כמותם. ואחר-כך לדהור על הכביש משדה-התעופה אל שטח ההצנחה, להוציא את הראש מבעד לחלון המכונית, לשמוע זמזומו המתקרב של ה"נורד" הגדול, ולראות את נצנוצי הפנסים המתחלפים, את החלזונות המוארים ולראות בעיני רוחי את החבר'ה שם למעלה. בחיי סיוט. הייתי נותן הרבה כדי שאוכל לעשות זאת גם אני.

שאלתי את הדוקטור על הסיכויים שלי לחזור לפלוגה. קשה להגיד שהם מזהירים (הסיכויים), אבל לדעתו, "חצי-חצי", במקרה שהרגל לא תבריא בתקופה הקרובה, יצטרכו להוריד לי את הפרופיל הרפואי לתקופה מסוימת (כנראה, לחצי שנה, לפחות) אולי אפילו עד חמישים וארבע. כלומר: כ"מ (כושר מוגבל או יותר נכון "כמעט מת"). קשה לומר שאני שש לרעיון, נמאס לי כבר לא לעשות שום דבר.

אחרי-הצהריים נערך אימון גופני. שיחקו ב"דגלים" (זוכרת מכתב ב'?) ניסיתי קצת להתנועע על המגרש. קשה לומר שהצלחתי. הברך הכאיבה מאוד. כל תנועה מלווה בכאב. חד. כמעט שהייתי מוכן להישבע שאפשר לשמוע שקשוק מים.

טובעים בים, אובדים בדרכים, נפגעים בתאונות, ונהרגים גם בצניחה. אי אפשר להימנע לגמרי מאסונות. צריך לנסות למנוע אותם ככל האפשר. מנסים לעשות זאת בכל המקומות. עושים זאת גם אצלנו. הייתה זו טעות אנושית. מתים אנשים, שביטחו חייהם בעשרות חברות ביטוח. כן, גם הם מתים. הצבא אינו חברת ביטוח. זהו החלל הראשון אצלנו. אני מקווה מאוד שגם האחרון. אבל, מיקה, אין מקום לפחד. ובאמת... אל תפחד. אני אינני מפחד. האמיני לי. אני יודע, שאם אצטרך לקפוץ, אעשה זאת באותה הרגשה, שעשיתי זאת עד עתה, מה עוד שאני נהנה מהצניחה.

קוראים לי להתלבש ולצאת.

אי-שם, 29.6.1962

למיקה,

עכשיו שעת ערב מוקדמת. אולי שמונה. בבית ציפי אומרת כעת לילה טוב לכל בני המשפחה בחדר והולכת עם אבא ובת-שבע לבית-הילדים. בעצם היא נפרדת רק מפנינה וחיים. אנחנו – הרי אין אנו בבית.

כשמתגעגעים הביתה, בדרך כלל "זוכרים" להתגעגע אל השעות היפות, אל הרגעים הנחרטים האלה, שהם לא כמו כל השאר. אחד מהם הוא אותו "פולחן" ההשכבה של האחות. כשאני חושב על כך כאן, נדמה לי, שאין הרבה דברים יפים יותר מאותן דקות. ויפים, אני מתכוון ליופי השקט, לחיוך, לנשיקת ה"לילה טוב", לגערה של האבא ולנדנדוד של הקטנה. חבל, שאני צריך לכתוב זאת כעת.

יש פה חדר, ובו שלוש מיטות שדה, מכוסות שמיכות צמר באמצע מונח ארגו ועליו מנורת נפט. אין לנו די נפט, ולכן הפתיל נמוך-נמוך, והלהבה קטנה-קטנה. השעה – שעה שלאחר ארוחת-הערב. החברה שוכבים במיטות. יש כאן מין שלווה כזאת נעימה. הטרוניסטור המנגן אינו מחלל אותה. מחזיקים סיגריה ומביטים בתקרה. כולם חושבים, כנראה, אותן מחשבות. אולי השמות אחרים, הדמויות אינן אותן דמויות, אבל ההרגשה היא אחת.

בקורס קצינים, 24.12.1962

למיקה,

על הקירות בכמה מחדרי-הלימוד שלנו מתנוססת כתובת: "תביעת האומץ הראשונה הנתבעת מאת המפקד היא האומץ להחליט". כן, זה נכון. אבל לא-רדווקא לגבי מפקדים. אולי אצל מפקדים העניין בולט במיוחד, בתוקף העיסוק המיוחד שהם עוסקים בו, אבל אפשר ליחס אותו משפט כמעט לכל אדם. אילו היה לי האומץ לכך, לא הייתי נותן לך לנסוע ביום ראשון ובעצמי לא הייתי חוזר הנה. שלושת השבועות הקרובים נראים לי כעת כתקופה ארוכה שאינה רוצה לזוז, ולו טפטיפונת קדימה. כל יום מחזיק את כל עשרים וארבע השעות ומותח אותן ככל שיוכל. משום-מה נראה כאילו הכל מסביב דורך במקום אחד, לועס את הרגעים.

איך את קוראת להרגשה כזאת בטרמינולוגיה שלך? אפשר לקרוא לזה געגועים? והרי רק אתמול בבוקר היינו יחד. לי

נדמה, שזה הרבה-הרבה יותר. וכל מה שהדברים אינם נכתבים – חזוקם רב יותר. ככל שאינם מצליחים לרדת אל הנייר, אזי "כמות החומר", שאותה הם מנסים להציג, רבה יותר.

שוחחנו היום על מהותה של המשמעת בצבא. יסודותיה, תפקידה וכו'. חברה ניסו להגדיר את המושג משמעת. ניסו, ונדמה לי שלא הצליחו. אמרו הכל, כמה וכמה הגדרות: "נכונות לבצע", "אחריות בפני...", "פחד מפני..." ועוד ועוד. חשבת פעם ברצינות על הנושא הזה? לי נדמה, שכלל אי-אפשר להגדיר זאת, כי גם ניקוי החדר כל בוקר הוא עניין משמעותי מובהק, וגם מעשהו של יהודה קר-דרור במבצע סיני, שהתנדב למשוך אליו את אש המצרים במיתלה, כדי לגלות את כוח האויב, אף מעשה זה עניין של משמעת הוא. יש פה מרחב עצום של המון מצבים, מקרים ואפשרויות, שאפשר לשייך אותם למושג הזה, ששמו משמעת. ואם אנחנו מנקים בבוקר את החדר, "אנחנו ממושמעים". הרי אותו מבצע של קר-דרור הוא מעשה ראשון במעלה, המראה על משמעת פנימית, עד כדי נכונות להקרבה עצמית – נקודה אחת.

נקודה שנייה – קיימות שתי שיטות להקניית משמעת. שיטה אחת: משמעת עיוורת – על-ידי שיטת שכר ועונש חריפה, הגבה קשה על כל מקרה של שבירת המסגרת. חינוך להליכה בקו ללא כל הרהור וערעור. הפיכת האדם למכונה, לעדר של רובוטים. כך וכך נאמר – כך וכך יעשה: לא יותר, לא פחות, בדיוק. שיטה שנייה – המשמעת מתוך הכרה. להביא את האנשים לכך, שיבינו את שנדרש מהם, שיצייתו למפקדים עליהם מתוך הכרה בצורך העניין, מתוך ידיעה, שבאותה צייתנות משרתים הם אינטרס רחב הרבה יותר מאשר עצם הציות למפקד. אנשים שאם יאמרו להם – כך וכך יש לעשות – כך וכך יעשה. אלא שכאן, כבר בא לידי ביטוי ההבדל העצום. יעשה כפי שנאמר – לא-פחות, אבל לכשיצטרכו – יעשה יותר. הפקודה תבוצע ברוחה. האנשים יבינו עד להיכן הם צריכים להגיע. יבינו את הרקע, וכשיווצר מצב בו יצטרכו לתרום את השיקול שלהם, יהיה להם מה לתת.

צה"ל הוא צבא בעל מסורת מסוימת. הוא בנוי על העבר של השומר, ההגנה והפלמ"ח, בנוי על הערכים, שהם יצרו לו. עם השנים השתנו הרבה דברים בצה"ל. החומר האנושי, המגיע אליו כיום, אינו אותו חומר של שנת ארבעים ושמונה ושנת ארבעים ותשע. היסוד ההתנדבותי איבד הרבה מאוד מחיוניותו. ונשאלת השאלה – לצה"ל של היום, אילו סוגי המשמעת נכונים? האם לכל פקודה אפשר להרשות מותרות של שיקול מצד מקבלה: אם היא מוסרית, חוקית או הגיונית? צבא יוכל לקום, כאשר כל חייל המקבל פקודה יתחיל לנתחה? בואי ונקבע, שכל פקודה הניתנת יש לבצע. מסכימה? יסוד של צבא הוא בציות הפקודים למפקדים. אלא שכאן מתחילות הצרות. זוכרת את מקרה כפר-קאסם? ניתנה פקודה. אנשים ביצעו. המפקד נדפק. נדפקו גם הפקודים, ומה כאן הצדק? עד כאן. לי עצמי אין פתרון קבוע וטוב לכל המקרים. מה את חושבת? בכוונה השארתי את "הסיכום" והבעת דעתי לאחר כך. הדברים הם הרבה-הרבה יותר עמוקים, מכפי שהם עלולים להיראות ברגעים ראשונים.

למיקה,

העייפות רובצת, והעפעפיים מנסים שלא לרדת ולסגור כבר סוף-סוף את היום הארוך הזה. זה עתה חזרנו מאירוחת-הערב ו"קבלת-השבת". לא הספקנו לקבל אותה וכבר היינו לאחר הארוחה החגיגית.

בשבוע הבא אהיה צת"מ. קצת לא-נעים, אבל לא איום. מה גם שהציונים כבר, כנראה, בשלישות, והרבה להוסיף או לגרוע מהם אי-אפשר (אם בכלל אפשר).

השמש, שחממה נפלא את בוקרה של השבת, "תפסה" מחסה מאחורי תנועת עבים שחורות, המאיימות להרטיב את שארית השבת ואת הנשמה. הוצאנו הבוקר לקראת השמש, את השולחן והכיסאות, פשטנו חולצות, וחשפנו גווים חיוורים ללטיפות ראשונות של אביב. בראשית השבוע, נערכו שיחות אישיות אחרונות עם הממ"ח. ניתנו הציונים הסופיים, וסוכם ה"מאמץ החצי-שנתי", למרות כל המאמצים, שהשקעתי על-מנת להיות טוב לגדוד ולא כל-כך טוב לבה"ד אחד, מסתבר, שהוא (הממ"ח) העריך אחרת מאמצים אלה. הוא המליץ, שישאירו אותי כאן להדריך במחוזרים הבאים. הפתעה אגפית, שאליה כלל לא התכוונתי. אני רק מקווה, שהגדוד "יעבוד" עליי מספיק חזק, כדי שאוכל לצאת מפה. נראה לי, כי אפיק יותר מעצמי, והצבא אף הוא ממני, אם אהיה מ"מ בגדוד. אתמול אסף המ"פ את כל החבריה המועמדים להישאר. לי לא קראו, וכנראה, "מועמדות" איננה "מסוכנת".

את הקורס כנראה אגמור בציון "ב". לא רע. זהו הציון שהממ"ח נתן. הערב אשתדל להשיג כרטיסים למחר, לקונצרט של יהודי מנוחין. אינני אופטימיסט, אבל תמיד טוב לנסות. אם יהיו כרטיסים – יאשר זאת המ"פ.

לפני שישבתי לכתוב אליך, שמענו שוב את "הסימפונייה מהעולם החדש" ושוב התפעלנו ממנה. ככל ששומעים יותר לומדים ליהנות יותר. קשה לומר, שהתקליט כאן הוא מזהיר (הסריטות והשברים אינם מוסיפים) אך בכל זאת – נעים לשמוע.

בקורס קצינים, שבת

למיקה,

צהרי-שבת, הרגשה "חולית" לגמרי. אתמול אחר-הצהריים הודיע הרדיו על "סופות חול מקומיות". נראה, שהתכוון אלינו, המקומיים. השמים קדרו לפתע ורוח אדירה לקחה עמה ים של חול, והחלה להעבירו על-פני כל המדבר. שעות היה המאהל מכוסה בענני אבק סמיך, שנדרו-טסו מזרחה. לעתים שטף גשם עז את החול ובא וירד יחד עמו בטיפות בוך גדולות. עד עתה לא פסקה הרוח. ענני הגרגרים ממשיכים לזרום (בקצת פחות מרץ). בלילה שטפו גשמי "ברכה" את המרחב, כשכל מספר טיפות יוצרות אפיק משלהן. אס אינו מחלחל בקלות. החפירות, שנחפרו לקראת בוקר, הזכירו ימים רחוקים, מספורי אבא – נמלאו מים. עם החשכה ירדה גם הטמפרטורה. הרגליים היו (כמו תמיד במקרים כאלה) ראשונות לסבל. המחלקה הייתה הלילה מחלקת משמר, איזה קור ואיזה גשם... יום אחד בשנה יורד גשם במקומות האלה, ונדמה כאילו אנחנו רודפים אחריו.

אילו היית כרגע לידי, הייתי ודאי כותב בקצת יותר עליצות. הנה, הקשיבי. גרגרי האבק מכים על פלגי האוהל. הרוח משחקת ביריעות. אני כאן – את רחוקה.

אתמול לפנות ערב הצטופפנו כאן, אצלי באוהל, ארבעה. סתם שכבנו ושתקנו. לכל אחד חברה בבית. האחרים הרהרו בהן ודאי, כמוני. מאוחר יותר התחלנו לשיר. לשיר את אותם שירים, שמזמרים תמיד, כאשר מעט עצוב ולוחץ בלב. אבל – עם הכל: הרוח, הגשם והאבק – לא כל-כך נורא. הרגעים בהם צוחקים ועלזים רבים יותר מאלה, שתיארת קודם. בכל-זאת אנשים צעירים. הבוקר עבר שבוע מאז התקלחתי לאחרונה. אפשר בהחלט לקלף שכבות. אמנם, אתמול נסעו אחדים להתרחץ בכפר-ירוחם (מים קרים), אבל הם היו באמת אחדים, ומי ישתגע ויקום בקור נוראי כזה ובגשם טורדני? במים קרים לא הייתי מתרחץ גם בבית. מחר מתחיל שבוע האימונים האחרון – טוב, שכבר מופיעים הדברים האחרונים האלה.

אי-שם, יום ה' 3.10.1963

למיקה,

המסגרת החיצונית עלולה לעשות רושם שהפכתי, איכשהו, למעין פקיד רציני. למען האמת: יושב במשרד צבאי וליד שולחן צבאי. הנייר המידי שאפשר היה למצוא בטווח היד הוא נייר זה – העושה את הכתוב קצת רשמי, נקי וסולידי ממכתביי האחרים.

לא צריך להיתפס לטעות. האם הבגדים עושים את האדם? קשה לומר, שהניירת היא שעושה את העט הכותב עליה, לא כל שכן את היד האוחזת בעט. ייתכן מאוד, שהמסגרת מחייבת לפעמים. אך קשה מאוד לאדם, שהיה רגיל לשתות ספל קפה מדי בוקר, להתחיל לגמוע תה, רק משום שספל הקפה נשבר. אי-לכך, נא לקבל את חוסר הסדר העתידי, את המחיקות הרבות והכתב הלא-ברור כרעה, שאפילו הצבא לא הצליח, עם שיטותיו החדישות ביותר, להתגבר עליה. קראתי פעם באיזה ספר על תורת הכתב. התברר לי, כי כתב קטן כשלי, הוא כתבו של אדם האוהב להסתגר בארבע אמותיו, המסתיר מאחרים את רגשותיו או מתבייש בהם. איש שחברתו עם עצמו מספיקה לו. איני מקבל על עצמי כמעט אף אבחנה אחת. אולי מלבד זאת הקובעת, כי בעל כתב זעיר הוא בעל מקור רגשות גדול. בכך איני רואה כל רע. להיפך – ככל שאוכל להרגיש יותר, יהיה לי מעניין יותר, יהיו חיי יותר שלמים ומלאים. הרגעים היפים שבחיי כל אחד מאתנו יקבלו ממד נוסף, פנימי, חזק הרבה יותר.

וכאן אני רוצה להעמיד רגע אחד נקודה. לעצור בשטף הזה של הכתיבה ולשוב אל אותן עתים יפות.

צייר, בבואו לתערוכת ציורים, אשר ידברו ללבו, ידע ליצור אתם קשר. מוסיקאי או סתם חובב מנגינות, בבואו לאולם הקונצרטים, ידע ליצור קשר עם הצלילים המופקים. אותו ציור או אותה מנגינה, אשר שניהם, הצייר והמוסיקאי כה נהנו מהם (כל אחד לעצמו) ייתכן מאוד שלא קסמו לסובבים אותם. האחרים משושים-מה, לא תפסו, מדוע כה מוקסם הלז לידם באולם. לא הבינו מה "תפס" פתאום את האיש הזה בהסתכלו בתמונה. שאר האנשים לא הצליחו ליצור את הקשר הזה בין רגשותיהם למופע האמנותי. ומכאן – יכול אדם ליהנות מיצירה, שאינה אומרת לאחרים

למיקה,

העתים המאוחרות. השעות החשוכות. שעותיו המאוחרות של הערב. עתים, הן אולי הסיכוי היחידי שלך לקבל ממני מכתבים במלים היפות, שאיני מצליח לעלות אל המובע בהן, בשעה שהן כה חיוורות על הנייר הזה.

עושים כעת תקופה של אפס מעשה כמעט מוחלט. קשה בהרבה מאשר לרוץ או ללכת. ישנים הרבה, קוראים מעט ואת השאר מתעצלים לעשות. אני עייף משינה ועוד מעט שוכב לישון. פרדוקס המובן ודאי לכל הבטלנים.

הבוקר החורפי הביא בצהריו יום אביבי נחמד. כבישי אספלט צוחקים בניצוצות של אור למכונית עוברת, עלי-אקליפטוס מבריקים, והרגשה נעימה של ניקיון. האוויר כאילו ירד לעומקן של הרגשות וניקה עצמו מאבק הקיץ הארוך.

טוב לשוב ולהלך בראש שופע שער רטוב. טוב לחוש מחדש את הטיפות המרעידות על קווצות השערות ובאחת נושרות על המצח, העיניים והאף. פשוט טוב. ובתוך החולין הזה נעים לפעמים להיות חגיגי, גם כשאין סיבה מספקת, המתנוססת לראווה בלוח השנה. סתם לשמוח לתעתועי הרוח, לכביש הצוחק ולאווהלים הרטובים. לשמוח לאבק, הדבוק בטיפותיו של גשם, ולשמוח לאנשים המחייכים, להיות פתאום מעבר לדאגות היום-יום, להרגיש כי חודשנו, לחוש כאילו נשלחנו הלילה לסדנתו של עולם ויצאנו ממנה לבוקר – כמעט חדשים.

מסרי שלום בבית לאבא ולאחיות ולחבר'ה שלך.
להתראות!

דבר. בשבילו היא הרבה. איני מאמין, שקיימים ריגושים שווים. אפילו יהיו האנשים דומים, בעלי תכונות דומות, חינוך שווה והשכלה דומה – לא יחושו אותו דבר מסוים כלפי אותו אירוע. לכן, יצירת רגעים גדולים, ששותפים להם יותר מאדם אחד, הוא "עסק" רציני למדי. הכוונה ל"רגעים גדולים" לא אומרת, שעם רב אינו יכול ליהנות ממופע בידורי. אבל כל אחד באותו "עם רב" יהנה כפי שרק הוא יכול לעשות זאת. הרגשתו של כל אחד ואחד תהיה ודאי עמוקה יותר אם יוכל לשתף, ולו עוד מישהו, ברגשותיו שלו. לא תמיד נמצא אותו מישהו. אך משנמצא – אין לו תחליף. מעתה אפשר לחלוק ריגוש לוחץ, שאינו נותן מנוח, עם עוד אחד ויחידי. אפשר לעשות זאת לאודווקא בהסברים או בהחלפת דעות על "הנושא". אולי מיעוט המלים ישפיע יותר. אולי טוב יותר כך, סתם כך, להביט עיניים בעיניים ולשתוק או לומר מלה טובה, שאינה כל כך לעניין, אך לומר אותה מתוך ביטחון, כי רענו הבין. או אפילו ללחוץ יד ביד, ולחוש איך גשרה אותה חביקת יד בין שני עולמות שונים, כאילו תכלית שינוי. כי לפעמים גם השתיקה מדברת.

אפשר לדבר ולדבר ולא לומר מאומה. אפשר לשתוק ולומר את הכל. קשה לכתוב "אני אוהב" בשעה שהדיו גוזלת כל תחושה מהמלה הזאת. קל יותר להגיד זאת ללא מלים. קל יותר לכתוב על האירועים החולפים ולרצות שהקורא יקרא בין השורות. נדמה לי, כי המלים הגדולות, בהיכתבן, מאבדות את הממד הגדול, הבלתי-מוחשי שבהן. מוטב, אם כן, לכתוב הכל – רק לא זאת. כל כותב שאינו ממלא ניירות ומעטפות אך ורק כדי שיהיה כתוב משהו, מוטב לו שיוהר באותן מלים שמשמעותן כל-כך בלתי ניתנת למישוש, להרחק או לשמיעה. אותם דברים עמוקים יחוש בלבו וישמרם לזמן בו יוכלו המבט, השתיקה ומתן היד לעשות זאת טוב יותר. זמן זה ואחרים שכמותו הם אותם רגעים גדולים.